

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

Vak: **AV Aardrijkskunde**

1/1lt/w

Basisvorming

Onderwijsvorm: **B-stroom**

Graad: **1e graad**

Leerjaar: **1 B en 2 BVL**

Leerplannummer: **2010/020**
(vervangt 98083)

Nummer inspectie: **2010/27/1//D**

onderwijs van de
Vlaamse Gemeenschap

Pedagogische begeleidingsdienst
GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
Emile Jacqmainlaan 20
1000 Brussel

INHOUD

Visie.....	2
Beginsituatie.....	3
Algemene doelstellingen	4
Leerplandoelstellingen / leerinhouden	5
Algemene Pedagogisch-didactische wenken.....	14
Minimale materiële vereisten.....	20
Evaluatie	21
Bibliografie	23

VISIE

Vereenvoudigd kan men stellen dat de schoolaardrijkskunde de wisselwerking tussen mens en natuur op en nabij het aardoppervlak bestudeert.

In de B-stroom van de eerste graad van het Secundair Onderwijs (SO) beoogt het vak aardrijkskunde in het GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap enerzijds aansluiting te realiseren bij het leergebied wereldoriëntatie van het basisonderwijs en anderzijds een aanzet te zijn voor een vorming van jongeren als wereldburger. Vooral de eventuele verworvenheden binnen de leerdomeinen 'niet-levende natuur', 'ruimte', 'mens' en 'maatschappij' (leergebied wereldoriëntatie) dienen gescreend te worden vooraleer men een concrete visie op de ontwikkelingslijn van schoolaardrijkskunde vooropstelt.

Het leerplan aardrijkskunde in de B-stroom van de eerste graad neemt afstand van een systematische geografische studie van de aarde. Het hanteren van een beperkt aantal ruimtelijke variabelen – zoals locatie, afstand, schaal, territorium – wordt in een brede maatschappelijke context geplaatst. Hiermee beantwoordt het leerplan in de eerste plaats aan de ontwikkelingsdoelen die hiervoor werden goedgekeurd. Voor het functioneren van de leerlingen in een complexe wereld wordt een ruimtelijke aanzet gegeven zodat ze ook later binnen een verruimd wereldbeeld zingeving en betrokkenheid ervaren.

De aanzet tot de vorming van een betekenisvol wereldbeeld wordt in de eerste graad van het SO vooral beklemtoond vanuit het lokaal ervaren van de wereld om ons heen. Dat gebeurt aan de hand van een thematische benadering van situaties die behoren tot de leefwereld van jongeren. Door de actualiteit bij ieder thema te betrekken, realiseert men werkelijkheidsgericht onderwijs op basis van inzicht en betrokkenheid. Door ook de nodige aandacht via activerende werkvormen te vestigen op de ontwikkeling van vaardigheden, legt men de basis voor competentie-ontwikkeling. Hierdoor kunnen leerlingen vlotter het aangeleerde toepassen in andere contexten. Door zich te baseren op feiten en bewezen relaties wordt de wetenschappelijke geletterdheid van jongeren gestimuleerd.

Een verantwoorde houding ten aanzien van gebeurtenissen in de maatschappij draagt niet alleen bij tot de algemene persoonsontwikkeling van jongeren, maar helpt hen zich te oriënteren in latere keuzes op professioneel vlak. De levensechtheid van het leerplan wordt bevorderd door het kiezen van concrete, herkenbare situaties. Door plaatsgebonden gegevens in een sociale omgeving te plaatsen wordt de weerbaarheid van jongeren versterkt. De koppeling van terreinsituaties heeft hierdoor een dubbele betekenis: enerzijds het levensecht maken van leerinhouden en anderzijds de leerlingen actief betrekken bij de opbouw van interactiviteit en communicatief vermogen.

BEGINSITUATIE

Tijdens hun voorgeschiedenis in het onderwijs, die meestal zeer heterogeen is, hebben de leerlingen een zeker ruimtelijk bewustzijn ontwikkeld. Vanuit een elementaire topografische kennis, een geografische basisbegripsvorming en een beperkt inzicht in ruimtelijke relaties werden een aantal vaardigheden aangeleerd. Gezien de sterk uiteenlopende aanloop van leerlingen naar de B-stroom, is het aangewezen dat de leerkracht deze beginsituatie vooraf uittest om te weten over welke basiscompetenties, elementaire feiten- en begripkennis en over welke vaardigheden de leerlingen beschikken (zie evaluatie). De leerlingen hebben in de basisschool elementaire observatieoefeningen leren uitvoeren. Het is wenselijk, gelet op de diversiteit binnen de beginsituatie, zo goed mogelijk de onderlinge verschillen in te schatten.

ALGEMENE DOELSTELLINGEN

De aardrijkskunde draagt in de B-stroom van de eerste graad van het SO, zowel in het eerste leerjaar (1 B) als in het beroepsvoorbereidend jaar (2 BVL), bij tot de ontwikkeling van de persoonlijkheid van leerlingen binnen maatschappelijke contexten via ruimtelijke benadering.

Hiertoe verwerven de leerlingen kennis en inzicht in hun omgeving en in hun relatie tot die omgeving. Zij verwerven ook vaardigheden om in interactie te treden met of in te grijpen in de werkelijkheid waarin zij leven.

Aldus leren zij zinvol functioneren in hun omgeving. Ook worden zij gestimuleerd tot een aantal attitudes of houdingen ten aanzien van hun natuurlijke, sociale, economische en culturele omgeving.

Aan de basis ervan liggen een aantal algemene doelstellingen, waarvan vaak een verwijzing naar ontwikkelingsdoelen (OD) mogelijk is:

- inzicht verwerven in de rechten en plichten van henzelf en van anderen (OD 1, OD 4, OD 7);
- het inoefenen van diverse observatie-, registratie- en werktechnieken in de klas en op het terrein (OD 2, OD 13);
- het leren observeren, lokaliseren, vergelijken en beschrijven van landschapselementen (OD 18, OD 21, OD 22);
- het lezen van kaarten en plattegronden en ze gebruiken op het terrein (OD 19, OD 20, OD 24, OD 25, OD 26);
- het verwerven van parate kennis die van toepassing is voor uitzicht en functies van een ruimtelijke entiteit met een omschreven omvang (OD 17, OD 27, OD 31);
- actuele problemen in verband met de samenleving ruimtelijk inschatten zodat oplossingsmethodes kunnen besproken worden (OD 31, OD 35, OD 36);
- zich kritisch opstellen t.o.v. zichzelf, de anderen, samenlevingsvormen en de maatschappij (OD 5, OD 31);
- in kleine groep, voor een welomschreven opdracht, een taakverdeling en planning in de tijd kunnen opmaken (OD 8);
- het kunnen illustreren van verschillen in tijdsbesteding tussen hier en elders (OD 14, OD 32, OD 33);
- het kunnen verklaren van wonen met elementen uit natuur en samenleving (OD 27, OD 28);
- het kunnen verzamelen van informatie over een actuele gebeurtenis (OD 35);
- een actuele gebeurtenis kunnen situeren in tijd en ruimte (OD 36);
- een eigen mening over een actuele gebeurtenis kunnen verwoorden (OD 37);
- de bereidheid vertonen om medemensen zonder vooroordelen te benaderen en naar hun mening te luisteren (OD 3, OD 7);
- bereid om informatie en daadkracht te vragen en te bieden in leersituaties (OD 13);
- voor afgebakende opdrachten verschillende soorten informatiebronnen verzamelen en de ingewonnen gegevens verwerken (OD 35, 36 en 37).

LEERPLANDOELSTELLINGEN / LEERINHOUDEN

Uitbreidingsdoelstellingen worden aangeduid met een U en zijn cursief gedrukt. Deze zijn niet verplicht, maar bedoeld voor de meer gevorderde klassen en/of leerlingen.

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
			Thema 1: Dimensie ruimte
OD 18	1	aan de hand van concrete inrichtingselementen natuurlandschappen en cultuurlandschappen van elkaar onderscheiden.	<ul style="list-style-type: none"> • Elementen bepalen een landschap <ul style="list-style-type: none"> – Natuurlijke en menselijke landschapselementen (bijv. rivier, woning, akker, poel) – Natuurlandschappen (bijv. woestijnlandschap, berglandschap, heidelandschap) – Cultuurlandschappen (bijv. landelijk landschap, stedelijk landschap, industrielandchap)
	Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • Herkennen van landschapselementen op terrein en op foto's en ze herkennen als natuurlijk of door menselijke tussenkomst ontstaan. • Specifieke natuur- en cultuurlandschappen beschrijven aan de hand van beeldmateriaal. 		
OD 17	2	de begrippen wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, land, continent en zee ruimtelijk kunnen verwoorden.	<ul style="list-style-type: none"> • Plaatsen en gebieden <ul style="list-style-type: none"> – Ruimtelijke omschrijvingen: wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, <i>gewest</i>, land, continent <i>en werelddeel</i> – Verwijzingen naar plaatsen en gebieden: belangrijke verkeersborden, infoborden i.v.m. toeristische landschappen, pictogrammen – Afbakeningen op kaart: België op de kaart van Europa, Vlaanderen op de kaart van België
OD 21	3	informatie halen uit wegwijzers, pictogrammen en informatieborden.	
OD 19	4	op een kaart van Vlaanderen of België en op een kaart van andere bestudeerde gebieden belangrijke plaatsen situeren.	
	Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • Voorbeelden uit de eigen leefomgeving aanwenden om bestuurlijke bevoegdheden toe te lichten. 		

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
	<ul style="list-style-type: none"> • In de schoolatlas ruimtelijke omschrijvingen opzoeken en lokaliseren (bijv. provincie van de schoolgemeente, deelgemeenten van een fusiegemeente). • De ruimtelijke eenheden wijk, gehucht, dorp en deelgemeente op beeld herkennen en identificeren. • Op passende werkkaarten België en Vlaanderen afbakenen en op andere werkkaarten plaatsen en gebieden binnen België aanduiden. • België zowel op de wereldkaart als op de globe situeren. 		
OD 20	5	de eigen positie op een plattegrond of een kaart bepalen door rekening te houden met gegevens op de plattegrond of de kaart enerzijds en zichtbare elementen nabij hun positie anderzijds.	<ul style="list-style-type: none"> • Lokaliseren en oriënteren <ul style="list-style-type: none"> – Plaatsbepaling: elementen op plattegrond, kaart en terrein – Oriëntatie d.m.v. hulpmiddelen – <i>De windstreken: hoofdwindrichtingen en tussenwindrichtingen (U)</i>
OD 20	6	zich aan de hand van een plattegrond of een kaart oriënteren.	
	7	<i>met behulp van een kompas op het terrein de hoofdwindrichtingen en- eventueel tussenwindrichtingen aanduiden en een kaart juist draaien m.b.v. een kompas (U).</i>	
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Op kaarten met verschillende schaal de eigen positie aanwijzen. • Merkwaardige punten of elementen in het landschap in verband brengen met de juiste oriëntatie van een kaart of plattegrond. • Op het terrein d.m.v. gevonden punten een plattegrond of kaart oriënteren t.o.v. de werkelijkheid. • Op het terrein het gebruik van het kompas uitleggen en zelf leren gebruiken. • De windrichtingen bepalen met andere hulpmiddelen dan het kompas zoals de zon, de sterrenhemel, begroeiing op de bomen. 			
			Thema 2: De school en haar omgeving
OD 22	8	herkennen door gericht waarnemen van of na een onderzoek een aantal landschapselementen en landschappen in de omgeving van de school.	<ul style="list-style-type: none"> • Schoolnabije landschappen <ul style="list-style-type: none"> – Landschapselementen nabij de school – Landschappen nabij de school
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarneming vanuit het klaslokaal vergelijken met een luchtfoto van de school en omgeving (bijv. Google earth, Google map). 			

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
	<ul style="list-style-type: none"> • Herkennen en rubriceren van de landschapselementen op terrein of op beeldmateriaal. 		
OD 24	9 10 11 12	het stratenplan van de gemeente gebruiken. <i>het eigen klaslokaal op schaal tekenen (U).</i> <i>op een plattegrond van het schoolgebouw de verschillende lokalen benoemen (U).</i> <i>met behulp van een lijnschaal en een breukschaal de afstand tussen twee punten op een plattegrond bepalen (U).</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lokaliseren van de school <ul style="list-style-type: none"> – Lokaliseren van de school op kaart – De schaal
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opmeten van het klaslokaal, bepalen van de schaal, afbeelding op ruitjespapier. • Afstandsberekening d.m.v. de schaal op een plattegrond. 			
OD20 OD20	13 14	zich oriënteren ten opzichte van omgevingselementen. zich met behulp van een plattegrond of een kaart oriënteren ten opzichte van de omgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • Oriënteren <ul style="list-style-type: none"> – Richting van klasmeubilair – Richting van omgevingselementen binnen of buiten de schoolgebouwen
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elementen in de klas verplaatsen in de opgegeven windrichting, verplaatsingen in de klas benoemen (bijv. van noord naar zuid). • Vanuit het klaslokaal gemakkelijk herkenbare gebouwen en merktekens in het landschap (bijv. sporthal, gsm-mast, verkeersweg) t.o.v. het schoolgebouw lokaliseren. 			
OD 26 OD 25	15 16	De gevaarlijke punten in de buurt van de school aanduiden en weten hoe zij hun gedrag moeten aanpassen aan die gevaarsituaties. De gemeente op verkeerstechnisch gebied situeren in een ruimere omgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • Het verkeer nabij de school <ul style="list-style-type: none"> – Verkeerssituatie rondom de school – De wegenkaart: symbolen, schaal, afstandsrekening

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
	Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • Op een stratenplan van de schoolomgeving aanduiden waar zich elementen zoals voet- en fietspaden, oversteekplaatsen, verkeerslichten, gevaarlijke plaatsen bevinden. • Techniek van het zeeslagspel of kruiswoordraadsel toepassen om via een raster op een stratenplan een straat te vinden. • Interactieve werkvormen hanteren om een verantwoord verkeersgedrag te formuleren en bereid zijn er zich naar te gedragen. • De verkeerssituatie rondom de school analyseren (bijv. autoverkeer tellen, aanwezigheid van zebrapaden registreren) en bespreken met bijv. de wijkagent. • Een syntheseskaart maken van de ruimere schoolomgeving a.h.v. hulpmiddelen (bijv. schoolatlas, Google earth) en de gevolgde weg van huis naar school in kaart brengen. • Plaatsen op een kaart lokaliseren a.d.h.v. een plaatsnamenregister, een routeplanner ... 		
			Thema 3: De multiculturele maatschappij
OD 23	17	de verschillende nationaliteiten binnen de school of in de leefomgeving bepalen, in grafiek zetten en op de wereldkaart plaatsen.	<ul style="list-style-type: none"> • Speuren naar diversiteit <ul style="list-style-type: none"> – Structuur en herkomst van de bevolking in de eigen leefomgeving – Kennis van nationaliteiten en etnische groepen – Migratiestromen <i>en toeristische stromen</i> op verschillende schaal
	18	Bevolkingsbewegingen aanduiden op kaarten.	
	Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • Overzicht maken van de verschillende nationaliteiten van de school (incl. verschil tussen afkomst en herkomst). • Verschillen tussen de nationaliteiten of etnische groepen beschrijven aan de hand van gewoonten, kledij, godsdienst. • Omvang en fluxen van bevolkingsgroepen op wereldschaal en van of naar Europa op kaart aanduiden. • Eenvoudige verklaringen bespreken van verdrijvende en aantrekkende redenen van bevolkingsgroepen (= pull en pushfactoren). 		
OD 3	19	respectvol omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.	<ul style="list-style-type: none"> • Diversiteit in de maatschappij <ul style="list-style-type: none"> – Aspecten van de multiculturele samenleving

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
OD 2 & 7	20	hun inlevingsvermogen in de problemen en situaties van anderen verhogen.	– Conflicten en oplossingen
Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • De eigen ervaring met aspecten, i.v.m. de multiculturele samenleving als uitgangspunt hanteren. • Diversiteit in de actualiteit nagaan a.h.v. mededelingen uit de massamedia. • Op basis van analyses van conflicten en oplossingen de eigen houding verhelderen. 			
OD 6	21	hun besef verhogen ten aanzien van verschillende rolverwachtingen tussen jongens en meisjes en tussen man en vrouw en zich daar weerbaar tegenover opstellen.	<ul style="list-style-type: none"> • Multiculturele betrokkenheid – Rol van man en vrouw in verschillende culturen
OD 5	22	zich kritisch opstellen ten opzichte van de eigen houding en die van anderen ten opzichte van maatschappelijke spanningen.	– Een kritische gevalstudie i.v.m. multiculturaliteit
Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • Interactieve werkvormen hanteren in verband met rolpatronen in gezinsverband, op de werkvloer of in de openbare ruimte. • Via zelfgestuurd of coöperatief leren informatie in de media verwerken tot een synthese (bijv. presentatie, collage, postersessie). 			
			Thema 4: De stad in verleden en heden
OD 29	23	factoren opnoemen die het ontstaan van een stad verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • Ontstaan en ligging van de stad – Plaatsverklarende factoren
OD 30	24	van de eigen of nabijgelegen stad belangrijke periodes van bloei of verval in verband brengen met maatschappelijke gebeurtenissen of situaties.	– Locatie van de eigen of nabije stad in heden en verleden
Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> • Zowel natuurgebonden factoren (bijv. reliëf, doorwaadbare waterloop, beschermende baai) als mens- en economiegebonden factoren (bijv. te verdedigen plaats, centraal in een vruchtbaar landbouwgebied of te besturen ommeland, nabij delfstoffen) betrekken bij de beoordeling van de ontstaansplaats van een stad. • Stadsites op kaart vergelijken. 			

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
	<ul style="list-style-type: none"> • Stedelijke websites kritisch benaderen. • Ruimtelijke verschuivingen van stedelijke groeikernen in hun tijdgeest plaatsen (bijv. badplaatsen, havens, wintersportcentra). • Verscheidene informatiebronnen betrekken bij de evolutie van het belang van de eigen of nabije stad. 		
OD 31	25	inzicht verwerven in de functies van de stad.	<ul style="list-style-type: none"> • De stad als leefruimte <ul style="list-style-type: none"> – Functies van de stad
	26	<i>herkennen ruimtelijke patronen in de stadsgeleding en het verstedelijkt gebied rondom steden (U).</i>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Ruimtelijke geleding van een verstedelijkt gebied (U)</i>
OD 31	27	de voor- en nadelen van het stadsleven verduidelijken met concrete voorbeelden.	<ul style="list-style-type: none"> – Leefbaarheid van een stad: leefmilieu en ruimtelijke ordening
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • De verschillende functies van een stad (bijv. wonen, werken, ontspannen, winkelen) uit beeldmateriaal of op terrein waarnemen en in kaart brengen. • Verbanden leggen tussen de aard van stedelijke en verstedelijkte gebieden en bevolkingskenmerken (bijv. welvaart, herkomst, tewerkstelling, mobiliteit, leeftijd) op basis van cijfer-, beeld- en kaartmateriaal. • Afwegen welke voor- en nadelen aan het leven in de stad verbonden zijn aan de hand van getuigenissen of bevraging op terrein. 			
			Thema 5: De woning
OD 27	28	kenmerken van en redenen voor blijvende of mobiele woonvormen in verband brengen met hun situering.	<ul style="list-style-type: none"> • Verschillende woonvormen op aarde <ul style="list-style-type: none"> – Vaste of sedentaire woonvormen – Verplaatsbare of nomadische woonvormen
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Met behulp van beeldmateriaal verschillende woningtypes (zowel sedentair als nomadisch) in verschillende wereldzones in verband brengen met natuurlijke en socio-economische situaties. • Voorbeelden van oude en nieuwe woonwijken in verschillende delen van de wereld via beeldmateriaal of op terrein bespreken en ze lokaliseren op kaart. • Bestaanszekerheid, cultuurpatronen, architecturale en landschappelijke waarden betrekken bij de bespreken van samenhang in bewoning. 			

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
OD 28 OD 27	29 30 31	de invloed van elementen van weer en klimaat in verband brengen met kenmerken van woningen. het belang van beschikbare natuurlijke materialen herkennen in bouwmaterialen van woningen. De invloed van natuurlijke landschapselementen op het bouwen van woningen verwoorden.	<ul style="list-style-type: none"> • Invloed van de natuur op de woning <ul style="list-style-type: none"> – Invloed van elementen van weer en klimaat – Beschikbaarheid van bouwgrondstoffen – Invloed van natuurlijke landschapselementen
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Concrete uitingen van weer en klimaat in verschillende streken uit mediaberichten, beelden of kaarten bespreken. • Bouwmaterialen ordenen en hun gebruik bespreken. • Aspecten van reliëf, plantengroei, ondergrond en bodem in verband brengen met de locatie en aard van woningen. • Simulaties van woningbouw op kaartmateriaal. 			
OD 27 OD 28	32 33 34 35	de invloed van door de mens gemaakte omgevingsfactoren op de woningen bespreken. dichtheid van wonen in verband brengen met woningtypes. verschillende vormen van levensstijl bespreken. beroepsactiviteiten herkennen in de aard en kenmerken van woningen.	<ul style="list-style-type: none"> • Invloed van de samenleving op de woning <ul style="list-style-type: none"> – Invloed van menselijke landschapselementen – Invloed van de samenlevingsvormen – Invloed van de levensstijl – Invloed van de beroepsactiviteit
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitgaan van concrete voorbeelden van bereikbaarheid, nutsvoorzieningen, dienstverlening, enz. om de aantrekkelijkheid van woonzones in te schatten, bijvoorbeeld aan de hand van beeldmateriaal. • De attractiviteit van het leven in stad en platteland in verband brengen met uitingen van bewoning aan de hand van getuigenissen. • Aspecten van mobiliteit, energievoorziening, bevoorrading, belang van tradities en gewoonten ... in verband brengen met het wonen. • Het voorzien in de levensbehoeften, de tewerkstelling, de nood aan vervoer vergelijken (bijv. akkerbouw en veeteelt, kantoorwerk, vakantieverblijf). 			

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
	<ul style="list-style-type: none"> Cijfergegevens en kaartmateriaal in verband brengen met beelden en beschrijvingen. 		
			Thema 6: Vrijtijdsbesteding
OD 32	36	verschillende vormen van vrijetijdsbesteding verbonden aan natuurbeleving in verband brengen met eigen interesse en die van anderen.	<ul style="list-style-type: none"> Vormen van vrijetijdsbesteding <ul style="list-style-type: none"> Natuurgebonden vrijetijdsbesteding
OD 32	37	verschillende vormen van vrijetijdsbesteding verbonden aan cultuurbeleving in verband brengen met eigen interesse en die van anderen.	<ul style="list-style-type: none"> Cultuurgebonden vrijetijdsbesteding
Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> Voorbeelden van natuur- en cultuurbeleving verbinden met geschikte plaatsen en belangstellende doelgroepen. De eigen vrijetijdsbesteding in een weekrooster onderbrengen. 			
OD 24	38	het stratenplan en een wegenkaart gebruiken om aantrekkelijke punten te lokaliseren.	<ul style="list-style-type: none"> Attractiviteit van de lokale en regionale omgeving <ul style="list-style-type: none"> Lokalisatie van aantrekkelijke punten en gebieden
OD 33	39	het belang van de infrastructuur en de mogelijkheden qua vrijetijdsbesteding in de lokale of regionale omgeving inschatten.	<ul style="list-style-type: none"> Verkeerstoegankelijkheid en logiesmogelijkheden
OD 34	40	met geld omgaan en voor de kostprijs de nodige elementen in rekening brengen.	<ul style="list-style-type: none"> Kostprijs
Specifieke pedagogisch-didactische wenken <ul style="list-style-type: none"> Aan de hand van folders en brochures van de plaatselijke toeristische dienst, de lokale overheid of het internet toeristische elementen uit de streek lokaliseren (bijv. op een syntheseskaart, op een overzichtstabel met afstanden). Via groepswerk een dossier samenstellen i.v.m. een attractiepool (bijv. openingsuren en –dagen, bereikbaarheid, belevingswaarde, kostprijs). 			
			Thema 7: Natuurramp in de actualiteit
			<ul style="list-style-type: none"> Soorten natuurrampen

DECR. NR.	LEERPLANDOELSTELLINGEN De leerlingen kunnen		LEERINHOUDEN
OD 35	41	informatie verzamelen over een recente natuurramp.	<ul style="list-style-type: none"> – Invloed van de ondergrond – Invloed van de atmosfeer – <i>Invloed van de mens op rampen (U)</i>
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een mediadossier aanleggen. • Video of dvd bekijken, analyseren en structureren. • Gegevens opzoeken op het internet. 			
OD 36	42	een recente natuurramp lokaliseren op kaarten met een verschillende schaal.	<ul style="list-style-type: none"> • Oorzaken en gevolgen van natuurrampen – Localiseren van een plaats op de wereldkaart – Analyse van een natuurramp: beschrijvingen en verklaringen, oorzaken en gevolgen – Meningen en standpunten over een natuurramp
OD 35	43	Informatie verzamelen over verschillende facetten van een actuele natuurramp.	
OD 37	44	hun eigen mening over een actuele gebeurtenis verduidelijken.	
<p>Specifieke pedagogisch-didactische wenken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op werkkaarten of topografische kaarten de nodige ruimtelijke gegevens (bijv. kustlijn, rivieren, steden, steile hellingen) aanbrengen. - Kritisch onderzoeken van de juistheid van lokalisatiekaartjes en beschrijvingen uit de media. - Een kijkwijzer gebruiken in een leestekst. - Verschillende aspecten van een natuurramp olijsten en besluiten trekken. - Eigen meningen motiveren tijdens discussie- en debatvormen. 			

ALGEMENE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Het leerplan aardrijkskunde is een graadsleerplan. Bijgevolg is het noodzakelijk dat er binnen de vakgroep afspraken gemaakt worden over de verdeling van de leerplandoelstellingen en leerinhouden over 1 B en 2 BVL. Het spreekt wel voor zich dat een aantal algemene leerplandoelstellingen zowel in 1 B en 2 BVL zullen nagestreefd worden. De **schikking** van dit leerplan in 7 thema's komt tegemoet aan de visie om contextgebonden te leren. Accentverschuivingen binnen een thema, en dus het minder of meer aan bod laten komen van bepaalde leerplandoelen, kan overwogen worden door rekening te houden met een aantal specifieke leersituaties:

- het integreren van een thema in een groter, vakoverstijgend geheel waarin de ruimtelijke benadering een ander profiel krijgt (zoals projectonderwijs, binding met vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen);
- doelgroepvariabelen (zoals de voorkennis, differentiatie qua leerstijl en binnen de klas);
- de leeromstandigheden (zoals de binding met lokale ruimtelijke kenmerken, de mate waarin terreinwerk kan ingeschakeld worden, de uitrusting van het vaklokaal, de ICT-mogelijkheden).

Het inbedden in grotere, vakoverstijgende leereenheden mag geen aanleiding zijn tot het niet aan bod komen van bepaalde leerplandoelstellingen, laat staan ontwikkelingsdoelen. Uiteraard kan de volgorde en de omvang van de thema's gewijzigd worden. Het verdient aanbeveling binnen de vakgroep hierover duurzame afspraken te maken zodat bij eventuele wijzigingen qua leeropdracht geen elementen verloren gaan of nodeloze herhalingen gebeuren. Het is belangrijker dat binnen het leerjaar horizontale leerlijnen gehanteerd worden dan dat er gelijke tred wordt gehouden met de vordering van het leerplan in de A-stroom. Cursief gezette doelstellingen en leerinhouden zijn als uitbreiding bedoeld.

De **leerplandoelstellingen** worden in een logische volgorde in het leerplan aangeboden. Deze volgorde is echter niet dwingend. Het staat de leerkracht vrij om, in overleg met de collega's, de volgorde van de leerplandoelstellingen te wijzigen of ze te herclusteren in een aantal thema's of projecten. Ze zijn voornamelijk vaardigheidsgericht geformuleerd en beogen in geen geval zuivere reproductie van kennis.

Om de functionaliteit te verhogen is het aangewezen om de leerplandoelstellingen na te streven vanuit levensechte situaties die nauw aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen in uitbreidende ruimtelijke relaties. Zo kunnen de leerplandoelstellingen uit het thema *Dimensie ruimte* betrokken worden met deze uit het thema *De school en haar omgeving*. Evenzeer kunnen een aantal doelstellingen uit het thema *De stad in verleden en heden* verbonden zijn met deze uit het thema *Multiculturele maatschappij*. 'Dat geldt evenzeer qua vakdidactiek en de gehanteerde werkvormen. Een terreinverkenning van de school en haar omgeving kan dan weer met een stadsverkenning uitgebreid worden of zelfs geïntegreerd worden. Het is vanzelfsprekend dat, als de school zich in een landelijke omgeving bevindt deze uitbreiding anders aangepakt wordt dan voor bijvoorbeeld een school in een centrumstad.

Om het leerproces af te stemmen op de noden van de doelgroep en om de motivatie te verhogen is het noodzakelijk om met **waarneembare ruimtelijke elementen** te starten, met afwisselende werkvormen en met een hoge zelfactiviteit te werken in de lessen aardrijkskunde. Gezien de heterogeniteit van de doelgroep is het wenselijk om zo veel mogelijk op maat van de individuele leerling te werken aan de hand van differentiatie in taken (moeilijkheidsgraad, aantal opdrachten, hulplijnen bij opdrachten, begeleiding door de leraar...).

Ook binnen aardrijkskunde moet er ruime aandacht zijn voor de operationalisering van het **talensbeleid** dat de school hanteert. Omdat vaak de heterogeniteit van de doelgroep groot is, verdient de instructietaal ruime aandacht. Het is nodig zorg te besteden aan het uitleggen van nieuwe begrippen, het tekstoniveau aan te passen aan het leesniveau, aandacht te hebben voor mondeling en schriftelijk doorzichtig taalgebruik en taken en toetsen zonder talige struikelblokken aan te bieden. Vandaar de veralgemeende aandacht voor het aanreiken van herkenbare contexten, de voorrang voor interactieve werkvormen en het bieden van voldoende taalsteun.

De **planning** over de graad van het leerplan houdt rekening met verschillende elementen:

- de beginsituatie op basis van een diagnostische toets; hieruit kan bijvoorbeeld afgeleid worden in welke mate noodzakelijke elementen uit het leerplan Wereldoriëntatie van het basis-

onderwijs dienen gesticht of herhaald dienen te worden vooraleer men tot een uitdieping of concretisatie kan overgaan;

- de mate waarin leerlingen vertrouwd zijn met didactische aspecten zoals bijvoorbeeld groepswork, interactieve of activerende werkvormen, zelfgestuurd leren, terreinobservatie en –registratie, ICT-verwerking;
- afstemming met de themakeuze en –uitwerking in het vak geschiedenis. Dit kan aanleiding zijn voor een andere spreiding over 1 B en 2 BVL en de omvang van thema's beïnvloeden;
- de wijze waarop gevorderd werd bij de verwerving en verwerking van informatie – al dan niet via ICT of andere media;
- de lokale situatie waardoor verkenning van de lokale ruimtelijke situatie een ander tijdsverloop kan kennen.

Binnen de door de school gebruikte opmaakprofielen wordt een jaar- of graadplan dusdanig opge maakt dat leerlingen zicht krijgen op de spreiding van leerplandoelstellingen en –inhouden. Het verdient aanbeveling om het verwerkbaar te maken tot een jaarvorderingsplan. Ook **terreinstudie** of veldwerk en grote evaluatiemomenten worden opgenomen in het planningsdocument. In functie van de vordering kan de planning bijgestuurd worden.

Reeds bij de specifieke pedagogisch-didactische wenken werd concreet aangegeven in welke mate extra-murosactiviteiten kunnen bijdragen tot een realisatie van de doelstelling(en). Voor dit leerplan geldt de reële ruimte als het studieobject waarop veel vaardigheden kunnen ingeoeffend worden. Dat vergt een grondige voorbereiding op verscheidene vlakken:

- het positioneren van de terreinwaarneming binnen de algemene planning. Zowel inductieve als deductieve inbreng van beeld- en terreinwaarneming kan immers beantwoorden aan de gestelde doelen. Een initiatie-uitstap heeft andere oogmerken dan een synthese-excursie of een bedrijfsbezoek;
- de terreinverkenning: het opsporen van bereikbaarheid, het meest geschikte tijdstip, het vastleggen van een tijdspad en de haltes, de eventuele openingsuren en beschikbaarheid van getuigen, het nemen van beeldopnamen op andere tijdstippen... De plaatsen waar momentopnamen vastgelegd worden met of voor de leerlingen voor klassikale verwerking;
- de inbreng van opdrachten, figuren, tekstbronnen, foto's, enz. in de excursiebundel en het afwegen van de volgorde van taken en de logische successie ervan;
- de afwisseling binnen de methodiek: zelfstandig werk, groepsopdrachten, luisteropdrachten, enz.

De inbreng van **ICT** gebeurt verschillend in de lessen aardrijkskunde voor de B-stroom:

- vooraleer een onderwerp wordt aangevat kan op het internet informatie gericht opgespoord worden;
- tijdens de lessen zijn taken met ICT-inbreng vaak aanbevolen. Ze worden goed begeleid (bijv. via het elektronisch leerplatform) en de verwerking van de resultaten wordt geïntegreerd in het lesmateriaal;
- na de lessen kan zowel verbreding als verdieping van het aangeleerde gestructureerd aangeboden worden.

Ook in de B-stroom is aardrijkskunde een **synthesevak** waardoor onder meer ruimtelijke elementen uit andere leervakken geïntegreerd worden. Hierdoor wordt een verhoogde motivatie voor het leren leren nagestreefd.

HET OPEN LEERCENTRUM EN DE ICT-INTEGRATIE

Het gebruik van het open leercentrum (OLC) en de ICT-integratie past in de totale visie van de school op leren en op het werken aan de leervaardigheden van de leerlingen. De inzet en het gebruik van ICT en van het OLC zijn geen doel op zich maar een middel om het onderwijsleerproces te ondersteunen.

Door de snelle evolutie van de informatietechnologie volgen nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij elkaar in hoog tempo op. Kennis en inzichten worden voortdurend verruimd. Er komt een enorme hoeveelheid informatie op ons af. De school zal de leerlingen moeten leren hier zinvol en veilig mee om te gaan.

Zelfstandig kunnen werken, in staat zijn eigen initiatieven te ontplooien en over het vermogen beschikken om nieuwe ideeën en oplossingen in samenwerking met anderen te ontwikkelen, zijn essentieel. Voor het onderwijs betekent dit een ingrijpende verschuiving: minder aandacht voor de passieve kennisoverdracht en meer aandacht voor de actieve kennisconstructie binnen de unieke ontwikkeling van elke leerling. Die benadering nodigt leraren en leerlingen uit om voortdurend met elkaar in dialoog te treden, omdat je de ander nodig hebt om te kunnen leren. Het traditionele beeld van onderwijs zal steeds meer verdwijnen en veranderen in een dynamische leeromgeving waar leerlingen in eigen tempo en in wisselende groepen onderwijs zullen volgen. Dergelijke leerprocessen worden bevorderd door gebruik te maken van het OLC en van ICT-integratie als onderdeel van deze rijke gedifferentieerde leeromgeving.

Het open leercentrum als krachtige leeromgeving

Een open leercentrum (OLC) is een ruimte waar leerlingen, individueel of in groep, zelfstandig, op hun eigen tempo en op hun eigen niveau kunnen leren, werken en oefenen.

Om een krachtige leeromgeving te zijn, is een open leercentrum

- uitgerust met voldoende didactische hulpmiddelen,
- ter beschikking van leerlingen op lesmomenten en daarbuiten,
- uitgerust in functie van leeractiviteiten met pedagogische ondersteuning.

In ideale omstandigheden zou de ganse school een open leercentrum kunnen zijn. In werkelijkheid kan in een school echter niet op elke plaats en op elk moment een dergelijke leeromgeving gewaarborgd worden. Daarom kiezen scholen ervoor om een aparte ruimte als OLC in te richten om zo de leemtes in te vullen.

Voor de meeste leeractiviteiten volstaat een klaslokaal of informaticalokaal. Wanneer is het echter nuttig om over een OLC te beschikken?

- Bij een gedifferentieerde aanpak waarbij verschillende leerlingen bezig zijn met verschillende leeractiviteiten, kan het klaslokaal op vlak van zowel ruimte als middelen niet meer als enige leeromgeving voldoen. Dit is zeker het geval bij begeleid zelfstandig leren, vakoverschrijdend leren, projectmatig werken ... Vermits leerlingen bij deze leeractiviteiten een zekere vrijheid krijgen in het plannen, organiseren en realiseren van het leren, is de beschikbaarheid van extra ruimte en middelen soms noodzakelijk.
- Het leren van leerlingen beperkt zich niet tot de eigenlijke lestijden. Voor sommige opdrachten moeten zij beschikken over aangepaste leermiddelen buiten de eigenlijke lestijden. Niet iedereen heeft daar thuis de mogelijkheden voor. In functie van gelijke onderwijskansen, lijkt het zinvol dat een school ook momenten buiten de lessen voorziet waarop leerlingen van een OLC gebruik kunnen maken.

Om hieraan te voldoen, beschikt een OLC minimaal over volgende materiële mogelijkheden:

- ruim lokaal met een uitnodigende inrichting die een flexibele opstelling toelaat (bijv. eilandjes om in groep te werken);
- ICT: computers met internetverbinding, printmogelijkheid, oortjes, microfoons ...
- digitaal leerplatform waar alle leerlingen toegang toe hebben;
- materiaal waarvan de vakgroepen beslissen dat het moet aanwezig zijn om de leerlingen zelfstandig te laten werken/leren (software, papieren dragers ...) en dat bewaard wordt in een openkastsysteem;
- kranten en tijdschriften (digitaal of op papier).

In het ideale geval is er nog een bijkomende ruimte beschikbaar (liefst ook met ICT-mogelijkheden) die zowel kan gebruikt worden als 'stille' ruimte of juist omgekeerd om bijvoorbeeld leerlingen pre-

sentaties te laten oefenen (de grote ruimte is in dat geval de stille ruimte) of voor groepswork (discussiemogelijkheid).

Op organisatorisch vlak is het van belang dat met het volgende rekening wordt gehouden:

- het OLC wordt bij voorkeur gebruikt voor werkvormen en activiteiten die niet in het vaklokaal kunnen gerealiseerd worden;
- het is belangrijk dat bij een leeractiviteit begeleiding voorzien wordt. Deze begeleiding kan zowel gebeuren door de actieve aanwezigheid van een leraar als ook 'van op afstand' door middel van gerichte opdrachten, stappenplannen, studietips ...;
- het OLC is toegankelijk buiten de lessen (bijv. tijdens de middagpauze, een bepaalde periode voor en/of na de lessen).

Voor het welslagen is het aan te bevelen dat een OLC-beheerder aangesteld wordt. Deze beheerder zorgt o.a. voor inchecken, bewaren van orde, beheer van het materiaal en praktische organisatie en wordt bijgestaan door een ICT-coördinator voor de technische aspecten.

Door het specifieke karakter van het OLC is deze ruimte bij uitstek geschikt voor de realisatie van de ICT-integratie binnen de vakken maar deze integratie mag zich niet enkel tot het OLC beperken.

ICT-integratie als middel voor kwaliteitsverbetering

Onder ICT-integratie verstaan we het gebruik van informatie- en communicatietechnologie ter ondersteuning van het leren.

ICT-integratie kan op volgende manieren gebeuren:

- **Zelfstandig oefenen in een leeromgeving**
Nadat leerlingen nieuwe leerinhouden verworven hebben, is het van belang dat ze voldoende mogelijkheden krijgen om te oefenen bijvoorbeeld d.m.v. specifieke pakketten. De meerwaarde van deze vorm van ICT-integratie kan bestaan uit: variatie in oefenvormen, differentiatie op het vlak van tempo en niveau, geïndividualiseerde feedback, mogelijkheden tot zelfevaluatie.
- **Zelfstandig leren in een leeromgeving**
Een mogelijke toepassing is nieuwe leerinhouden verwerven en verwerken, waarbij de leerkracht optreedt als coach van het leerproces (bijvoorbeeld in het open leercentrum). Een elektronische leeromgeving (ELO) biedt hiertoe een krachtige ondersteuning.
- **Creatief vormgeven**
Leerlingen worden uitgedaagd om creatief om te gaan met beelden, woorden en geluid. De leerlingen kunnen gebruik maken van de mogelijkheden die o.a. allerlei tekst-, beeld- en tekenprogramma's bieden.
- **Opzoeken, verwerken en bewaren van informatie**
Voor het opzoeken van informatie kunnen leerlingen gebruik maken van o.a. cd-roms, een ELO en het internet.
Verwerken van informatie houdt in dat de leerlingen kritisch uitmaken wat interessant is in het kader van hun opdracht en deze informatie gebruiken om hun opdracht uit te voeren.
De leerlingen kunnen de relevante informatie ordenen, weergeven en bewaren in een aangepaste vorm.
- **Voorstellen van informatie aan anderen**
Leerlingen kunnen informatie aan anderen meedelen of tonen met behulp van ICT-ondersteuning met tekst, beeld en/of geluid onder de vorm van bijvoorbeeld een presentatie, een website, een folder ...
- **Veilig, verantwoord en doelmatig communiceren**
Communiceren van informatie betekent dat leerlingen informatie kunnen opvragen of verstrekken aan derden. Dit kan via e-mail, internetfora, ELO, chat, blog ...
- **Adequaat kiezen, reflecteren en bijsturen**
De leerlingen ontwikkelen competenties om bij elk probleem verantwoorde keuzes te maken uit een scala van programma's, applicaties of instrumenten, al dan niet elektronisch. Daarom is het belangrijk dat zij ontdekken dat er meerdere valabele middelen zijn om hun opdracht uit te voeren. Door te reflecteren over de gebruikte middelen en door de bekomen resultaten te vergelijken, maken de leerlingen kennis met de verschillende eigenschappen en voor- en

nadelen van de aangewende middelen (programma's, applicaties ...). Op basis hiervan kunnen ze hun keuzes bijsturen.

VOET

Wat en waarom?

Vakoverschrijdende eindtermen¹ (VOET) zijn minimumdoelen die, in tegenstelling tot de vakgebonden eindtermen, niet specifiek behoren tot een vakgebied, maar door meerdere vakken en/of vakoverschrijdende onderwijsprojecten worden nagestreefd.

De VOET geven scholen de opdracht om jongeren te vormen tot de actieve burgers van morgen!

Zij moeten jongeren in staat stellen om die sleutelcompetenties te verwerven die een zinvolle bijdrage leveren aan het uitbouwen van een persoonlijk leven en aan de opbouw van de samenleving.

Het ordeningskader van de VOET bestaat uit een samenhangend geheel dat deels globaal en deels per graad geformuleerd wordt.

Globaal:

- een **gemeenschappelijke stam** met 27 sleutelvaardigheden
Deze gemeenschappelijke stam is een opsomming van vrij algemeen geformuleerde eindtermen, los van elke context. Ze zijn toepasbaar in alle opvoedings- en onderwijsactiviteiten van de school. Ze kunnen, afhankelijk van de keuze van de school, in samenhang met alle andere vakgebonden of vakoverschrijdende eindtermen worden toegepast;
- **zeven** maatschappelijk relevante toepassingsgebieden of **contexten**:
 - **lichamelijke gezondheid en veiligheid,**
 - **mentale gezondheid,**
 - **sociorelationele ontwikkeling,**
 - **omgeving en duurzame ontwikkeling,**
 - **politiek-juridische samenleving,**
 - **socio-economische samenleving,**
 - **socioculturele samenleving.**

Per graad:

- **leren leren,**
- **ICT** in de eerste graad,
- **technisch-technologische vorming** in de tweede en derde graad ASO.

Een zaak van het hele team

De VOET vormen een belangrijk onderdeel van de basisvorming van de leerlingen in het secundair onderwijs. Om een brede en harmonische basisvorming te waarborgen moeten de eindtermen van de gemeenschappelijke stam, contexten, leren leren, ICT en technisch-technologische vorming in hun samenhang behandeld worden. Het is de taak van het team om - vanuit een visie en een planning - vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen te combineren tot zinvolle gehelen voor de leerlingen.

Door de globale formulering krijgen scholen meer autonomie bij het werken aan de vakoverschrijdende eindtermen, waardoor de school meer mogelijkheden krijgt om het eigen pedagogisch project vorm te geven.

Het team zal keuzes en afspraken moeten maken over de VOET.

De globale formulering over de graden heen betekent niet dat alle eindtermen in alle graden moeten aan bod komen, dit zou een onbedoelde verzwaring van de inspanningsverplichting tot gevolg hebben. Bij het maken van de keuzes wordt verwacht dat elke graad in elke school een redelijke inspan-

¹ In de eerste graad B-stroom spreekt men over vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen (VOOD). Aangezien zowel VOET als VOOD na te streven zijn, beperken we ons in de tekst tot de term VOET, waarbij we zowel naar het begrip vakoverschrijdende eindtermen als vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen verwijzen.

ning doet ten opzichte van het geheel van de VOET, rekening houdend met wat in de andere graden aan bod komt.

Doordat de VOET niet louter graadgebonden zijn, krijgt de school/scholengemeenschap de mogelijkheid om een leerlijn over de graden heen uit te werken.

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN²

Indien de school ook het vak aardrijkskunde uit de basisvorming in andere klassen en leerjaren aanbiedt, kunnen de lessen in het vaklokaal aardrijkskunde doorgaan dat over een meer uitgebreid aantal leermiddelen beschikt. Indien de lessen in een ander lokaal doorgaan, is dit goed uitgerust voor de B-stroom als volgende elementen aanwezig zijn:

- voldoende verduisterbaar voor beeldprojectie,
- voldoende muuropervlakte voor een scherm, schrijfbord, wandkaarten en een prikbord,
- minimaal één kaarthanger en een basisreeks wandkaarten (minimaal België, Europa en wereld),
- een PC of laptop met beschikbaarheid van het internet, een dataprojector (beamer) en een digitale fotocamera, noodzakelijk tijdens veldwerk of excursies
- voldoende schoolatlassen en kompassen voor klassikaal gebruik,
- topografische kaarten op verschillende schalen (waaronder die van de eigen regio) en voorbeelden van andere kaarttypes, waaronder minimaal een wegenkaart en een stadplattegrond,
- een globe en verschillende reliëfblokken.

Indien men opteert voor klassikaal gebruik van leerboeken dient er één per leerling in het vaklokaal aanwezig te zijn. Indien lessen van andere vakken in dat lokaal plaatsvinden, mag dat geen invloed hebben op de lessen aardrijkskunde. Dit houdt o.m. in dat de veiligheid en bruikbaarheid van de leermiddelen gegarandeerd is.

Indien niet alle lessen aardrijkskunde in één aardrijkskundig uitgerust lokaal kunnen doorgaan, is de uitbouw van een tweede dito lokaal noodzakelijk. Het dient eveneens te beantwoorden aan de vereisten qua vaste uitrusting (verduistering, borden en scherm, voldoende muuropervlakte, berg-ruimte). Indien dit lokaal vlakbij het eerste gelegen is, kunnen toestellen uitwisselbaar opgesteld staan; indien het lokaal zich op een andere vleugel of verdieping van het schoolcomplex bevindt, dringt zich een aanwezigheid van de hierboven aangegeven projectietoestellen, schoolatlassen, handboeken, wandkaarten, globe op. Indien wegens expansie of defect een school nog niet over één of meerdere noodzakelijk geachte leermiddelen beschikt, dient een aanvraag tot aankoop in de begroting opgenomen te zijn. Uitzondering geldt voor de lessen die een multimediasituatie vergen. Voldoende schoolatlassen (1 per 2 leerlingen), een wandkaart van het bestudeerde gebied en een wereldbol zijn dan bij de hand.

Aangezien **veld- of terreinwerk** noodzakelijk is, dienen de nodige voorzieningen getroffen te worden opdat leerlingen op terrein de noodzakelijke waarnemingen, registraties en taken kunnen uitvoeren, individueel of in groep.

² Inzake veiligheid is de volgende wetgeving van toepassing:

- Codex
- ARAB
- AREI
- Vlarem.

Deze wetgeving bevat de technische voorschriften die in acht moeten genomen worden m.b.t.:

- de uitrusting en inrichting van de lokalen;
- de aankoop en het gebruik van toestellen, materiaal en materieel.

Zij schrijven voor dat:

- duidelijke Nederlandstalige handleidingen en een technisch dossier aanwezig moeten zijn;
- alle gebruikers de werkinstructies en onderhoudsvoorschriften dienen te kennen en correct kunnen toepassen;
- de collectieve veiligheidsvoorschriften nooit mogen gemanipuleerd worden;
- de persoonlijke beschermingsmiddelen aanwezig moeten zijn en gedragen worden, daar waar de wetgeving het vereist.

EVALUATIE

DOELSTELLING

Evaluatie wordt beschouwd als de waardering van het werk waarmee leraar en leerlingen samen bezig zijn. Het is de bedoeling dat zowel de leraar als de leerling informatie krijgen over het bereiken van de doelstellingen en over het leerproces.

Daarenboven is evaluatie – de evaluatie- en rapporteringspraktijk – een belangrijke pijler binnen de kwaliteitszorg van de school en als dusdanig spoort de evaluatie met de schoolvisie op leren.

Omdat evaluatie naar de leerlingen toe eenvormigheid moet vertonen over de vakken en de leerjaren heen, is het logisch dat:

- de school hierover haar visie ontwikkelt;
- de betrokken leerkrachten deze visie concretiseren voor hun vak in de vakgroepwerking.

De leerling en zijn ouders vinden in de rapportering (score, commentaar, remediëring) bruikbare informatie over de doelmatigheid van de gevolgde studiemethode.

EVALUEREN

Proces- en productevaluatie

Procesevaluatie

Dit luik van evaluatie heeft tot doel de leerling en zijn ouders tussentijds in te lichten over de vorderingen in de realisatie van de kennis- en vaardigheidsdoelen van het vak, de vakgebonden attitudes en leerattitudes om op basis hiervan het leertraject bij te sturen. In deze evaluatie staat het leerproces dat de leerlingen doorlopen dus centraal. De evaluatie moet aan de leerkracht de nodige feedback geven over zijn gehanteerde aanpak.

De leerkracht beschikt daarvoor over de volgende middelen:

- observatie in de klas,
- reflectiegesprekken,
- zelf-, peer-, co-evaluatie,
- oefeningen en opdrachten die in de klas worden uitgevoerd, individueel of in groep,
- mondelinge en schriftelijke overhoringen,
- huistaken,
- ...

Het opvolgen van de attitudes hoort ook onder dit aspect van de evaluatie.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vak- en leerattitudes. De vakgebonden attitudes staan expliciet in de leerplannen vermeld. De leerattitudes worden op schoolniveau bepaald en vormen de randvoorwaarden om te leren.

Attitudes kunnen nauwelijks in cijfers worden uitgedrukt. Er kan best gewerkt worden met rubrieken (SAM-schalen) die de attitudes omzetten in waarneembaar gedrag. Bij de weging wordt dan niet zozeer het gedrag dan wel de evolutie in rekening gebracht.

Productevaluatie

Producten, zoals herhalingstoetsen en examens, gaan na in welke mate de leerling de doelstellingen van het vak beheerst. De verschillende vaardigheden en de onderliggende kenniselementen komen aan bod.

De attitudes komen niet aan bod bij de productevaluatie.

Permanente evaluatie

Bij permanente evaluatie ligt de nadruk op procesevaluatie. Deze evaluatie wordt voornamelijk gebruikt om het leerproces van de leerling en het aanleerproces van de leraar bij te sturen. Door op deze manier te evalueren, krijgen de leerwinst en het zelfbeeld van de leerling meer aandacht op een positieve manier.

Vermist voor de vakken uit de basisvorming de leerplandoelstellingen gebaseerd zijn op ontwikkelingsdoelen, zijn de doelstellingen na te streven en niet te realiseren bij alle leerlingen. Vanuit deze optiek is het aangewezen dat de productevaluatie niet van doorslaggevend belang is bij de eindbeoordeling.

Kiezen voor een brede en permanente evaluatie sluit dan ook goed aan bij de heterogeniteit van de doelgroep in de B-stroom.

Toch kan er in bepaalde vakken voor gekozen worden om af en toe ook grotere leerstofdelen te toetsen en de leerlingen zo voor te bereiden op het onder de knie krijgen van ruimere leerstofgehelen.

RAPPORTERING

De geregelde rapportering heeft tot doel de leerling en zijn ouders tussentijds in te lichten over de vordering in het realiseren van de doelstellingen. De rapportering moet ook aandacht schenken aan remediëren.

De school bepaalt de vorm en de frequentie van rapporteren.

SPECIFIEKE ASPECTEN VOOR AARDRIJKSKUNDE

Ook de wijze waarop de evaluatie voor het vak aardrijkskunde wordt uitgevoerd, beoogt doelmatigheid en billijkheid en is afgestemd op de specifieke en algemene doelstellingen van het leerplan, de wijze waarop de leerinhouden werden aangebracht en de beschikbare leermiddelen. Een onderlinge afstemming van de evaluatie met de andere vakken van de B-stroom en overeenstemming met wat vakoverschrijdend geleerd werd inzake leren, is een noodzaak.

Bovenstaande elementen kunnen operationeel worden door o.m. met volgende aandachtspunten rekening te houden:

- oog voor diversiteit bij de leerlingen, de ruimtelijke situatie van de school en andere omgevingsfactoren, enz. door een uitgebalanceerde verscheidenheid te hanteren qua vraagtypes, bronnenmateriaal en media, aansluiting bij andere leervakken, inschakelen van terrein- en veldwerk, enz.
- bij de redactie van schriftelijke vragen wordt toegezien op de duidelijkheid, het taalgebruik, het aanbieden van beelden, cijfermateriaal, kaarten en grafische elementen en een verzorgde opmaak.
- het beschikbaar stellen van de correcties van vroegere toetsen, taken en remediëringsoverdrachten, van ondersteunend materiaal (bijv. via een elektronisch leerplatform, schoolatlassen).
- de invulling van ruimtelijk leren in het vervolgonderwijs speelt een rol bij het toekomstgericht ondersteunen van de studiekeuze van leerlingen, zodat uitspraken in die zin rekening houden met mogelijke competenties op dat vlak.

BIBLIOGRAFIE

BOEKEN

ANTROP, M., DE MAEYER, Ph., VANDERMOTTEN, Chr. & BEYAERT, M., *België in kaart*, De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie, Lannoo/NGI, Tielt/Brussel, 2006, 248 p.

DEPUYDT, Fr., *Fascinerende Landschappen van Vlaanderen en Wallonië*, Davidsfonds, Leuven, 1995, 272 p.

MATTHYS, K., *Bevolking: wie, wat, waar, wanneer?*, Acco, Leuven, 2009, 120 p.

VAN DEN BERG, G., *Handboek vakdidactiek aardrijkskunde*, Centrum voor Educatieve Geografie, Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken, Amsterdam, 2009, 349 p.

VAN DER SCHEE, J. & VANKAN, L., *Meer leren denken met aardrijkskunde, Een docentenboek voor activerend aardrijkskundeonderwijs*, Stichting Omgeving en Educatie, Nijmegen, 2006, 120 p.

VANKAN, L. & VAN DER SCHEE, J., *Leren denken met aardrijkskunde, Opdrachten voor activerend aardrijkskundeonderwijs*, Stichting Omgeving en Educatie, Nijmegen, 2005, 184 p.

VAN WOERKUM, A., *Grafische Google-extra's, Google Earth, Google SketchUp, Google Picasa, Van Duuren Informatica*, Culemborg, 2009, 135 p.

WARZEE, J. & DELLESPAUL, J., *Handig Zelfstandig, fiches voor het oefenen van vaardigheden*, Averbode Educatief, 2004, 160 p.

WEBSITES

http://educypedia.be	kaartmateriaal België
http://geography.about.com	kaartmateriaal
http://users.telenet.be/wwb/#	Werkgroep Wetenschappen Boom
http://www.fegepro.be	Federatie van de Franstalige leraren geografie
http://www.g-o.be :	Virtuele klas aardrijkskunde op smartschool van het go!
http://www.knag.nl :	Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
http://www.meteo.be	Koninklijk Meteorologisch Instituut
http://www.milieurapport.be	Vlaamse MilieuMaatschappij
http://www.ngi.be	Nationaal Geografisch Instituut
http://www.vla-geo.be :	Vereniging Leraars Aardrijkskunde
http://www.vvsg.be	Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten
http://www2.vlaanderen.be	Ruimtelijke Ordening in Vlaanderen
http://www4.vlaanderen.be	Data Vlaamse Overheid